

TACİRİN ELİNDE BULUNAN FATURAYA İSTİNADEN İHTİYATİ HACİZ^(*)

Av. Muhammed Seyit İMİR^(**)

ÖZ

Tacir elinde bulunan faturaya istinaden ihtiyati haciz kararı verilebilir mi? Faturanın elektronik ortamda hazırlanmış olması sonucu değiştirir mi? Fatura, ticari hayattaki kullanım yaygınlığı ve hukuk düzenince kendisine bağlanan sonuçlar itibariyle hem kamu hukuku hem de özel hukuk alanında önemli bir yere sahiptir. Tacirin elinde bulunan faturanın delil değeri ve tacirin bu faturaya yönelik ihtiyati haciz talebinde bulunması da uygulamada önemli bir yer tutmaktadır. Birtakım şartlarla faturaya istinaden ihtiyati haciz kararı verilebileceği düşüncesindeyiz. Bu konuda hem öğretideki tartışmalar hem de Yargıtay uygulamaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fatura, Elektronik Fatura, İhtiyati Haciz, Tacir, İspat Yükü.

(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 07/05/2021 - Kabul Edildiği Tarih: 23/11/2021.

Atıf Şekli: Muhammed Seyit İmir, "Tacirin Elinde Bulunan Faturaya İstinaden İhtiyati Haciz", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 2, 2021, s. 941-972.

(**) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

E-posta: av.seyitimir@gmail.com.

Orcid: 0000-0001-5110-7957.

PRECAUTIONARY ATTACHMENT BASED ON THE INVOICE IN THE HANDS OF THE MERCHANT

ABSTRACT

Can the precautionary attachment decision be made based on the invoice held by the merchant? Does the fact that the invoice is prepared electronically change the result? The invoice has an important place in both public and private law, regarding its prevalence of use in commercial life and the results linked to the legal order. The evidentiary value of the invoice held by the merchant and the merchant's request for a precautionary attachment to this invoice also play an important role in practice. We are of the opinion that a precautionary attachment decision can be made based on the invoice under certain conditions. On this subject, the debates in the doctrine and the applications of the Supreme Court were examined.

Keywords: Invoice, Electronic Invoice, Lien, Trader, Burden of Proof.

GİRİŞ

Fatura ticari hayatta önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle bir ticari ilişkide tacirlerin sattığı mal veya yaptığı iş karşılığında karşı tarafa verdiği ve karşı tarafın borçlandığı miktarı gösteren önemli bir belge olan fatura tacirin elinde bulunmaktadır. Bu belgeyi tacirin nasıl kullanabileceği, delil değerinin ve alacağına kavuşmada etkisinin ne olduğu, elinde bulunan faturaya dayalı olarak ihtiyati haciz kararı alıp alamayacağı önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda bu sorulara yanıt aranmıştır.

Yine gelişen teknolojiye paralel olarak ticari hayatımıza giren elektronik fatura (e-fatura) da bu çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. Öyle ki e-fatura uygulaması yaygınlaşmasına karşın doktrinde yeterli ilgiyi görememiştir. Bu nedenle çalışmamızda özellikle uygulamada sorunlarla karşılaşılan bir durum olan tacirin elinde bulunan faturaya dayanması üzerine ihtiyati haciz kararı verilip verilemeyeceği üzerinde durulurken, faturanın elektronik ortamda düzenlenmiş olması halinde elde edilen sonucun değişip değişmeyeceği de irdelenmiştir.

Fatura hem özel hukuk hem de kamu hukuku açısından önemlidir. Ancak çalışmamızda faturaya yönelik ihtiyati haciz konusu ele alındığından faturanın özel hukuk yönü incelenmiştir. Bu nedenle çalışmamızda Türk Ticaret Kanunu (TTK) hükümleri merkeze alınmıştır. Konumuzu ilgilendirdiği kısım itibarıyla Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) faturaya ilişkin düzenlemelerine de değinilmiştir. Çalışmamızda içtihatlar değerlendirilmiş, doktrinsel inceleme metodu kullanılarak genel bir yargıya varılmıştır. Buna göre belirli koşulların varlığı halinde tacir elinde bulunan faturaya istinaden ihtiyati haciz kararı verilebilmelidir.

Bu noktada sonuca gidilirken ilk bölümde fatura kavramı etraflıca incelenmiş, çalışma kapsamında TTK ve VUK düzenlemelerine göre fatura, faturanın muhtevası ve faturanın delil değeri değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise tacir elinde bulunan faturaya istinaden ihtiyati haciz kararı verilip verilemeyeceği sorusuna yanıt aranmıştır.

I. FATURA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. Fatura Kavramı

Fatura hem özel hukuk hem de ceza hukuku ve vergi hukuku boyutuyla kamu hukukunda önemli bir yere sahiptir. Nitekim ticari-ekonomik faaliyetlerde en çok kullanılan belgelerdendir. Ancak faturanın tanımı Türk Ticaret Kanunu'nda

yapılmış değildir. Buna karşın Vergi Usul Kanunu'nda faturaya yönelik tanım yer almıştır. VUK m.229'a göre fatura, "... satılan emtia veya yapılan iş karşılığında müşterinin borçlandığı meblağı göstermek üzere emtiayı satan veya işi yapan tüccar tarafından müşteriye verilen ticari vesikadır.". Öğretide ise fatura, tacirin ticari işletmesinin başlıca işlemlerini belgelendiren, işlemlerin izlenmesini sağlayan, muhasebe kayıtlarının belgelendirilmesinde ve vergilendirme işlemlerinde tevsike yarayan, maliyeye ve işlem yaptığı diğer kimselere karşı ispat için kanıt olarak kullanılan ticari belge şeklinde tanımlanmaktadır¹. Bu tanıma paralel olarak Yargıtay da faturayı, ticari satımlarda satıcı tarafından karşı tarafa verilen, satım konusunun miktar, vasıf, ölçü, fiyat ve diğer hususlarını ya da ifa edilmiş olan hizmetleri gösteren ticari bir belge olarak tanımlamıştır².

Dijitalleşmenin ön plana çıktığı 21. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ticari hayatımıza e-fatura kavramı girmiştir. Türkiye'de e-fatura uygulaması, 2010 yılında uygulanmaya başlanmıştır. 5 Mart 2010 tarihinde yayımlanan 397 Sıra Numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (VUK GT) ile e-fatura uygulamasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır³. E-fatura uygulaması, bu tebliğ ile isteğe bağlı olarak uygulanmaya başlanmıştır. Öncelikle anonim ve limited şirketlerin e-fatura oluşturma, gönderme ve kabul etmesi sağlanmıştır. 2012 yılında ise yayımlanan 421 Sıra Numaralı VUK GT ile gerçek kişiler de e-fatura uygulamasına dâhil edilmiştir. Nihai olarak, VUK gereğince düzenlenmesinde zorunluluk bulunan belgelerin düzenlenmesinin elektronik şekilde yapılması ile ilgili yayımlanan tebliğler tekrar ele alınmış, e-belge uygulamasında birliği sağlamak amacıyla 19.10.2019 tarihinde 509 Sıra Numaralı VUK GT yayımlanmıştır.

E-fatura özü itibarıyla kâğıt olarak hazırlanan faturanın, kâğıt yerine elektronik şekilde oluşturulmasıdır⁴. 509 Sıra No.lu VUK GT e-faturayı, "*Bu Tebliğde yer alan şartlara uygun olan ve elektronik belge biçiminde oluşturulan fatura*" olarak tanımlamıştır. Yani elektronik fatura, TTK'ya göre düzenlenecek faturanın kâğıt üzerinde düzenlenmesi değil, elektronik ortamda satıcı tarafından alıcıya gönderilen fatura şeklinde belirtilebilir.

¹ Oğuz Kürşat Ünal, *Fatura ve Teyit Mektubu*, 5. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara, 2013, s. 11.

² Yargıtay İBHGK 27.06.2003 tarihli ve 2001/1 E., 2003/1 K. sayılı kararı, (Resmî Gazete 24.12.2003, S. 15326).

³ 05.03.2010 Tarihli 27512 Sayılı Resmi Gazete.

⁴ Ramis Elçin - Bilal Gerekan - Mehmet Usta, "E-Fatura, E-Defter ve E-Arşiv Uygulamalarına Geçiş Sürecinde Yaşanan Sorunlar: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Üzerine Bir Araştırma", *Mali Çözüm Dergisi*, 2018, S. 146, s. 16; Tolga Yeşil, "Elektronik Fatura Kullanımına İlişkin Bir Değerlendirme", *Mali Kılavuz Dergisi*, 2013, S. 62, s. 126-127.

Mevzuat gereği e-fatura düzenlemesi zorunlu olan mükelleflerin, e-fatura uygulamasında kayıtlı kimselere fatura düzenleyecekleri zaman bu faturanın e-fatura olması zorunludur. Diğer bir deyişle e-fatura uygulamasına dahil kimse-ler, aralarında normal fatura düzenleyemezler; eğer düzenlemişler ise bu normal faturalar hiç düzenlenmemiş kabul edilir. E-fatura düzenlemesi zorunlu olan mükelleflerin birbirlerine gönderdikleri faturaların alınması zorunludur⁵. TTK'ya göre düzenlenen fatura ile e-fatura aynı hukuki mahiyete ve hukuki mevzuata tabidir. TTK'ya uygun düzenlenen faturalara itiraz edilebildiği gibi tebliğ alınan e-faturalara da itiraz prosedürü vardır. Sonuç olarak e-faturayla kâğıt fatura aynı hukuki niteliklere sahiptir⁶. Dolayısıyla e-fatura, TTK kapsamındaki kâğıt fatura ile aynı delil gücüne sahiptir. Çalışmamızda ele aldığımız tacirin elinde bulunan faturanın ihtiyati hacze konu olması durumuna ilişkin yapacağımız değerlendirmelerimiz e-fatura açısından da geçerlidir.

Fatura türleri arasında ele alınan ve ticari örf ve adetlere göre hukukumuzda girmiş bulunan açık fatura ve kapalı faturaya ilişkin kanuni bir düzenleme hukukumuzda yer almamaktadır. Ancak açık ve kapalı fatura uygulamada sıklıkla kullanılmaktadır. Açık ve kapalı faturalara ilişkin hususlar kanunlar ile düzenlenmediğinden bu konuda oluşan boşluk ticari örf ve âdete göre doldurulmaktadır. Nitekim TTK'ya göre mahkeme önüne gelen ticari işlerde ticari bir hüküm bulunmadığı takdirde *ticari örf ve adete*, o da bulunmuyorsa genel hükümlere göre karar verilecektir (TTK m.1/2). TTK'nın 2. maddesi de ticari örf ve adete ilişkin hususları hüküm altına almıştır. Uzun süredir uygulanan ve ona uyulmasının zorunluluğu noktasında genel bir inanış oluşan ve yazılı olmayan ticari uygulamalar ticari örf ve adeti oluşturmaktadır⁷. İşte, uygulamada peşin ve veresiye satışların birbirinden ayırt edilmesi amacıyla başlatılan açık-kapalı fatura uygulamasının mevzuatta düzenleme alanı bulamaması sonucu örf ve âdet hukuku kuralı⁸ oluşmuştur⁹. Bu noktada Ankara Ticaret Odası'nın

⁵ Serkan Ağar, *Vergi Kaçakçılığı Kapsamında Defter ve Belgeleri İbraz Etmeme Suçu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 58.

⁶ İlker Kefe - Zozan Kanarış, "Türkiye'de E-Fatura Başvuru Süreci ve Kullanımı", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 2019, S. 25, s. 166.

⁷ Sami Karahan, *Ticari İşletme Hukuku*, Mimoza Yayıncılık, 2014, s. 65.

⁸ "... Her ne kadar Türk Ticaret Kanunu'nda ve Vergi Usul Kanunu'nda açık fatura-kapalı fatura kavramlarına yer verilmemiş ise de ticari örf ve adetlere göre faturanın kapalı olarak düzenlenmesi bedelinin ödendiğine karine teşkil eder. Kapalı fatura borcun ödendiğine karine teşkil ederse de bu karinenin aksi her zaman kanıtlanabilir. Bu ilkeler doğrultusunda inceleme yapılarak karar verilmelidir...", Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 21.02.2018 tarihli ve 2016/4711 E. 2018/736 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (26.12.2020).

21.12.1948 tarihli 6 numaralı teamül kararı¹⁰ sonrası ticaret hayatında açık fatura ve kapalı fatura uygulaması herkesçe benimsenen ticari örf ve âdet kuralı olmuştur¹¹. Açık-kapalı faturanın örf ve âdet haline geldiğini gösteren yargı kararları da mevcuttur. Yargıtay vermiş olduğu bu doğrultudaki bir kararda¹² kapalı fatura hususunun, kanuni bir düzenlemeye konu olmaması ancak ticari hayatta kullanılması sebebiyle ve bahsi geçen Ankara Ticaret Odası'nın teamül kararıyla örf ve âdet hukuk kuralı haline geldiğini belirtilmiştir. Ayrıca bir faturanın açık veya kapalı fatura olarak kabul edilmesi özellikle ödemenin yapılmış veya yapılmamış olduğuna karine teşkil etmesi açısından önem taşıdığı hususuna değinilmiştir.

Bu açıklamalar doğrultusunda açık fatura, ticari hayatta karşılığı ödenmemiş faturayı ifade ederken, kapalı fatura karşılığı ödenmiş faturayı ifade etmektedir¹³. Diğer bir deyişle açık fatura, fatura bedelinin ödenmediğine, kapalı fatura da fatura bedelinin ödendiğine karine teşkil etmektedir. Yargıtay'ın da açık ve kapalı fatura kavramlarını ele aldığı pek çok kararı bulunmaktadır. Yargıtay vermiş olduğu bir kararında¹⁴, açık faturayı, hizmet ya da mal teslimi halinde alıcının, mal ya da hizmetin bedelini faturanın düzenlendiği anda ödemeyip ileride ödeyecek olması halinde düzenlenmiş fatura olarak tanımlamıştır. Kararın devamında açık faturanın şekline değinmiş, açık fatura düzenlendiğinde tacirin, kaşesi ve imzasını faturanın üst kısmına basacağını da ifade etmiştir. Kapalı faturayı ise mal veya hizmetin tesliminde alıcı / müşterinin, mal ve hizmet bedelini faturanın düzenlenme anında ödemesi sonucunda düzenlenen fatura olarak tanımlamıştır. Kapalı fatura düzenlenirken açık faturanın aksine

⁹ Oğuz Kürşat Ünal, **Fatura ve İspat Kuvveti**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2006, s. 26.

¹⁰ Ankara Ticaret Odası tarafından alınan 21.12.1948 tarih ve 6 no.lu teamül kararı: "Ticarethane tarafından satışı yapılan mallara ait fatura muhteviyatı alıcı tarafından ödendiğinde, bayi tarafından faturanın altına damga pulu yapıştırılarak tarih, ticarethane klişe veya mührü ile birlikte salahiyattar olan tarafından imza edilerek pul iptal olunur. Bu şekildeki faturaya bedeli alınmış (kapanmış, akide edilmiş) fatura denir. Bedeli alınmıştır kaydını ihtiva etmeyen faturada damga pulu üzerine ticarethane klişe veya mührü ve salahiyetli olanın imzası mevcut olduğu takdirde, bu kaydın mevcut olmaması bir hüküm ifade etmez. Yani fatura bedeli ödenmiş, kapanmış akide edilmiş sayılır."

¹¹ Ünal, Fatura, s. 26-27.

¹² Yargıtay 23. Hukuk Dairesinin 15.05.2018 tarihli ve 2016/56 E. 2018/3152 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (26.12.2020).

¹³ Gürol Ürel, **Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 395.

¹⁴ Yargıtay 19. Hukuk Dairesinin 25.01.2017 tarihli ve 2016/9909 E. 2017/484 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (26.12.2020).

tacirin, kaşesi ve imzasını faturanın alt kısmına basacağını ifade etmiştir. Burada değinmek gerekir ki TTK m.2/3 hükmü, ticari örf ve âdetin tacir sıfatını haiz bulunmayanlar hakkında uygulama alanı bulabilmesini ancak onlar tarafından bilindiği veya bilinmesi gerektiği hallerle sınırlamıştır. Ancak tacir sıfatını haiz bulunanlar bu sınırlama dışında tutulduğundan tacirler bu bilgiye sahip olmasa bile ticari örf ve adetler onlar hakkında uygulama alanı bulacaktır.¹⁵ Kapalı ve açık fatura da ticari örf ve âdet olduğu için tacirler arasında hüküm ve sonuçlarını doğuracaktır. Ancak tacir sıfatını haiz bulunmayanlar hakkında, tarafların kapalı ve açık fatura ayrımının hukuki sonucunu bildiği veya bilinmesi gerektiği kabul edildiği takdirde bu hukuki sonuç (bedelin ödendiğine veya ödenmediğine karine teşkil edebilmesi) uygulanabilecektir¹⁶. E-faturada açık-kapalı fatura ayrımı olmadığını da burada belirtmek gerekir. Bu nedenle e-faturaya yönelik açık ve kapalı fatura ayrımına gidilemeyecektir.

Açık ve kapalı fatura ayrımı, özellikle faturanın ticari işlemlerin ispatı açısından temel delil niteliği taşıması nedeniyle son derece önemlidir. Böylesi önemli bir konu olan kapalı ve açık fatura düzenlemesinin kanun kapsamı dışında tutulmasının ise ciddi bir eksiklik doğurduğunu düşünmekteyiz.

Uygulamada sıklıkla kullanılan faturaya ilişkin başka bir kavram da iade faturasıdır. İade faturası aslında bir fatura özelliği taşımamaktadır. İade faturası, satıcı tarafından gönderilmiş bir faturanın alıcı tarafından tamamen veya kısmen kabul edilmemesi ya da satılan malın herhangi bir nedenle tamamının ya da bir kısmının iade edilmesi durumunda düzenlenen belgedir. Özetle, satıcı eliyle düzenlenen faturanın tamamının veya bir kısmının kabul edilmediğini veya alınan malın iade edildiğini gösteren belgeye denilmektedir¹⁷. TTK m.21/1'e göre fatura, mal ve hizmet teslimi üzerine düzenlenecektir. Dolayısı ile iade faturası TTK m.21 anlamında bir fatura sayılmayacaktır. Bunun sonucu olarak TTK m.21/2 gereğince 8 gün içerisinde belgeye itiraz edilmemiş olmasının, içeriğinin kabul edilmiş sayılması sonucunu doğurmayacağı ortadadır. İade faturası, bir malın satımı, üretimi ya da temini için verilmiş olmamasından dolayı TTK'nın 21/2 fıkrasındaki karineyi doğurmayacağı Yargıtay kararlarında da ifade edilmektedir¹⁸.

¹⁵ TTK m.2/3: "Ticari örf ve âdet, tacir sıfatını haiz bulunmayanlar hakkında ancak onlar tarafından bilindiği veya bilinmesi gerektiği takdirde uygulanır."

¹⁶ Ünal, İspat, s. 31.

¹⁷ Ünal, İspat, s. 17.

¹⁸ Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 23.03.1999 tarihli ve 1998/7898 E. 1999/2516 K. sayılı kararı. https://www.hukuki.net/ictihat/Yargitay_11_Hukuk_Dairesi_1998-7898.php, (15.11.2021).

B. Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu Açısından Fatura

Hukuk dallarının kendine özgü olan kurumları ve kavramları mevcuttur. Kurum ve kavramlar her hukuk dalında kullanılış itibariyle farklılıklar arz edebileceği gibi hukuki nitelikleri ve sonuçları da farklı olabilir. İşte, hem vergi hukuku hem de özel hukukta kullanılan birçok kavram bulunmaktadır. Özellikle fatura da bu kavramların başında gelmektedir.

Vergi hukuku, özel hukuk ile üç farklı şekilde bağlantı kurmaktadır. Birincisi, vergi hukukunun, özel hukuka doğrudan atıf yapması durumudur. Bu durumda özel hukuk kuralları uygulanacaktır. İkinci olarak, vergi hukukunun, özel hukukla dolaylı şekilde irtibat kurmasıdır. Yani bir kurum veya kavram bir hukuk dalında düzenlenmemiş, diğer bir hukuk dalında ise düzenlenmiş ise kurum ve kavramın düzenlendiği hukuk dalı, kurum ve kavramın düzenlenmediği hukuk dalına kıyasen uygulanacaktır. Son olarak, vergi hukuku, özel hukuktaki kurumları ve kavramları değiştirerek kendi hukuku içinde düzenleme yapabilir. Bu halde doğrudan vergi hukukundaki hükümler söz konusu olur. TTK ve VUK'taki fatura hükümleri arasındaki ilişki bu sonuncu kapsama girmektedir¹⁹. Yani, her kanun kendi kuralını, kendine özgü anlamı ile, kendi amacı doğrultusunda kullanacaktır.

VUK'un faturaya ilişkin düzenlemelerindeki amacı, vergi mükelleflerinin fatura verme ve alma yükümlülüklerini hüküm altına alarak vergi mükelleflerinin denetimini sağlamayı kolaylaştırmaktır. TTK'nın fatura ile ilgili düzenlemelerindeki amacı ise, ticari işlemlerde kullanılan faturanın verilmesi ve faturaya itiraz edilmemesinin sonucunun düzenlenerek tarafların güvenli ortamda ticaret yapmasını sağlamaktır²⁰. TTK'daki fatura ile ilgili hükümler, "tacir olmanın hükümleri" başlığı altında düzenlenmiştir. Böylelikle TTK tacir olmayanlara müdahalede bulunmamıştır. Konuyu özel düzenlemelere bırakmıştır. VUK ise hem tacir hem de tacir olmayan kişilere yönelik fatura ile ilgili düzenlemeler getirmiştir.

Bahsedildiği üzere fatura hakkındaki hükümlere hem TTK hem de VUK yer vermiştir. Ancak bu kanunlarda faturanın düzenleniş biçimi, amacı ve buna bağlı olarak sonuçları birbirinden farklılık arz etmektedir. TTK'da, faturaya ilişkin düzenlemeler, vergi mükelleflerine kıyasla daha çok özen gösterme borcu bulunan tacir

¹⁹ Ünal, İspat, s. 14.

²⁰ Meltem Duru, "Yargıtay Kararları Işığında Fatura", *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2020, s. 12.

ve ticari işletmesi esas alınarak düzenlenmiştir. TTK, yalnızca tacir olmanın hükümleri içerisinde tacirin fatura düzenleme ve verme mecburiyetini, faturanın içeriğinin kabulü ve faturaya ilişkin itiraza yer vererek, faturanın ispat kuvvetini ele almıştır.

TTK'nın fatura hakkındaki bu hükümleri dikkate alındığında, faturanın her iki tarafının da tacir olması gerekip gerekmediği konusunda doktrinde görüş ayrılığı mevcuttur²¹. Öğretideki bir görüş, ticaret hukukunun faturaya ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi için tarafların ikisinin de tacir olması ve ticari işletmeleriyle ilgili olması gerektiğini belirtmiştir²². Buna karşın doktrinde her iki tarafın da tacir olmasına ilişkin görüşe karşın diğer görüş TTK m.21/2'de düzenlenen karinenin hüküm ifade etmesiyle sonuç doğurması için, fatura gönderilen tarafın tacir olmasının aranmayacağını kabul etmektedir. Bu görüşü savunanlara göre TTK m.18'in başlığı ve TTK m.21'in düzenlendiği yer ve lafzı incelendiğinde, tacirin düzenlediği faturayı alan kişinin tacir olması zorunlu değildir²³. İlk görüşü savunanlara göre; TTK'nın 21/2. fıkrasındaki karinenin sonuçlarının tacir olmayan birine uygulanması hakkaniyete uygun düşmeyecektir. Ayrıca bu görüşü savunanlar, TTK düzenlemesine bakıldığında fatura içeriğinin kabul edilmiş sayılmasına ilişkin 21. maddedeki hükmün ticaret kanununun "tacir olmanın hükümleri" kısmında düzenlenmiş bulunmasını, yine Yargıtay'ın bir kararında²⁴ faturanın karşı tarafının tacir olmaması durumunda, faturayı gönderenin fatura içeriğinin kabul edilmiş sayılmasından yararlanamayacağını belirtmesini dayanak göstermektedirler. Ancak biz ikinci görüşe katılmaktayız. Nitekim ilk görüşün dayanaklarından birini teşkil eden 21. maddenin düzenleme yerine bakıldığında faturanın içeriğinin kabul edilmiş sayılması hakkındaki hükümde, faturanın muhatabının tacir olması gerektiğine ilişkin bir husus bulunmamaktadır²⁵. Yasa koyucunun, isteseydi buna ilişkin hükme bu hususu ekleyeceği tartışmasızdır. Yine bahsedildiği gibi birinci görüşün dayanaklarından biri tacir olmayan kimselere itiraz etmek mecburiyetinin ağır bir sorumluluk getireceği noktasıdır. Bu hususa bakıldığında hak verilecek olsa da söz konusu gerekçenin yasanın açık düzenlemesi karşısında uygulanması mümkün görülmemektedir²⁶. Son

²¹ Detaylı bilgi için: Ünal, Fatura ve Teyit Mektubu, s. 164 vd.

²² Ünal, Fatura, s. 62; Karahan, Ticari İşletme Hukuku, s. 107.

²³ İsmail Kayar, *Ticari İşletme Hukuku*, Seçkin, Ankara, 2015, s. 162.

²⁴ Yargıtay İBHGK'nın 27.06.2003 tarihli ve 2001/1 E. 2003/1 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

²⁵ Volkan Özçelik, "Fatura İçeriğinin Kabul Edilmiş Sayılması", *TBB Dergisi*, 2018, S. 138, s. 216.

²⁶ Özçelik, "Fatura İçeriğinin Kabul Edilmiş Sayılması", s. 216.

olarak daha yakın tarihli yargı kararlarında da ikinci görüşün kabul edildiği görülmektedir²⁷. Tüm bu nedenlerle TTK m.21'in uygulanması açısından faturayı alan kimsenin tacir olmasının şart olmadığı düşüncesindeyiz.

VUK'ta ise fatura, kişinin vergi açısından tacir olup olmaması ve yine ticari işletmeye ilişkin olup olmaması fark etmeksizin tüm vergi mükellefleri göz önünde tutularak düzenlenmiştir²⁸. Bundan bahisle fatura kavramı açıklanmış, şekli, düzeni ve fatura kullanma zorunluluğu, faturanın yerine geçen belgeler, faturaya ilişkin suç ve cezalar düzenlenmiştir²⁹. Buradan da anlaşıldığı üzere TTK hükümleri VUK hükümlerine nazaran daha dar kapsamlı olarak konuyu ele almıştır. Bu kapsamda TTK'nın faturaya ilişkin hükümleri VUK'taki hükümler ile birlikte bir bütün olarak düşünülmelidir.

TTK m.21'de düzenlenen, "... tacirden diğer taraf, kendisine bir fatura verilmesini ve bedeli ödenmiş ise bunun da faturada gösterilmesini isteyebilir." hükmü incelendiğinde faturanın düzenlenmesinin ve istenmesinin ihtiyari nitelikte olduğu izlenimi edinilmektedir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi TTK ve VUK hükümleri birlikte değerlendirildiğinde ve yine TTK tacirlere kanunen fatura düzenleme zorunluluğu getirmemiş ise de tacirlerin ticari defter tutma zorunluluğunun kanunen kabul edilmiş olması karşısında, faturanın isteğe bağlı bir vesika olmadığı ortaya çıkacaktır. Ancak bu hususun TTK m.21'de duraksamaya yer vermeyecek şekilde, kesin bir ifadeyle belirtilmesi çok daha faydalı olurdu.

VUK ise fatura alma ve verme gerekliliğini hüküm altına almıştır. Burada VUK'un amacının TTK'ya muhalif düzenlemeler getirmek olduğu düşünülmelidir. TTK'nın faturaya ilişkin m.21 hükmü tacir olmanın hükümleri başlığı altında düzenlenmiş, tacir dışındaki vergi mükelleflerine karışmamıştır³⁰. VUK fatura kullanma mecburiyetini 232. maddede düzenlemiştir. Maddede fatura kullanma mecburiyetinin kapsamı belirlenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus tacir olmayan kişilerin ya da ticari işletmesi olmadan ürün satımı veya üretimi yapmış veya bir iş görmüş ya da bir yarar elde etmiş gerçek kişi

²⁷ Yargıtay tacir sıfatının taşımayan kişinin de tacirden aldığı faturaya itiraz mecburiyetinin olduğunu belirtmiştir. Yargıtay HGK'nın 12.10.2011 tarih ve 2011/15-472 E. 2011/608 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

²⁸ Oğuz Kürşat Ünal, "Türk Hukukunda Fatura Kavramı ve Hukuki Mahiyeti", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1997, 1/2, s. 41-42.

²⁹ Ünal, İspat, s. 4.

³⁰ Gülfidan Demirkaya, "Türkiye'de E-Fatura Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2019, s. 8.

tacirlerin düzenledikleri faturalar, TTK'nın düzenlemesine göre değerlendirilmeyerek, VUK'un hükümlerine göre değerlendirilecektir³¹.

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki tacirin fatura vermemesi halinde TTK kapsamında herhangi bir müeyyide öngörülmemiş olup yalnızca HMK'nın 222. maddesinde belirtilen, tacirin tutmak zorunda olduğu ticari defterlerin düzenli ve usulüne uygun tutulmaması halinde defterlerin tacirin aleyhine delil teşkil etmesi sonucu öngörülmüştür³². Buna karşın VUK, fatura verilmemesi veya alınmamasını cezai müeyyidelere bağlamıştır³³.

C. Faturanın Muhtevası

Diğer bir konu da faturanın içeriğine ve şekline ilişkindir. VUK'un faturayı ele alış biçimine bakıldığında faturanın sıkı sıkıya şekle bağlı bir belge olduğu görülecektir. Bu doğrultuda VUK şekle uygun olmayan faturaya ilişkin ceza müeyyideleri öngörmüştür. TTK ise faturayı kıymetli evrakta yaptığı gibi sıkı sıkıya şekle bağlı evrak olarak düzenlememiş, şekline ve içeriğine ilişkin açıklayıcı düzenlemelere de yer vermemiştir³⁴. TTK, doktrin ve yargı kararları birlikte ele alındığında faturada bulunması gerekli olan asgari kayıtlar şu şekildedir³⁵:

- Faturayı düzenleyen imzası ve ticaret unvanı,
- Faturayı alanın ticaret unvanı,
- Düzenleme tarihi,
- Satılmış veya üretilmiş malın ya da yapılan işin veya sağlanan yararın çeşidi, miktarı, meblağı ve tutarı,
- Talep durumunda bedelin ödendiğine ilişkin kayıt,
- Vade farkı kaydı.

Buna karşılık fatura içeriği ile şekil şartlarına ilişkin detaylı düzenlemeye Vergi Usul Kanunu, 230. maddesinde yer vermiştir³⁶. Buradan da anlaşılacağı üzere TTK'nın öngörmediği bazı kayıtlar VUK tarafından öngörülmüştür. Örneğin fatura-

³¹ Ünal, İspat, s. 15.

³² Ünal, Fatura, s. 120-121.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal, Fatura, s. 208 vd. (VUK'a göre faturadan doğan sorumluluk).

³⁴ Ünal, İspat, s. 69.

³⁵ Ünal, İspat, s. 72.

³⁶ Sevil Bayar, "Fatura ve Faturanın İspat Gücü", *Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 91.

nın seri ve sıra numarası VUK tarafından öngörölmüş bir zorunlulukken TTK bakımından aynı sonuca gidilemeyecektir. Buna göre seri ve sıra numarası bulunmayan faturanın VUK açısından fatura olarak nitelendirilmesi mümkün görünmektedir. Nitekim VUK m.230 duraksamaya yer vermeyecek şekilde faturada bulunması gerekli asgari bilgileri hüküm altına almıştır. Buna paralel olarak da VUK m.227/3 zorunlu bilgi ve kayıtları taşımayan belgelerin vergi kanunları açısından hiç düzenlenmemiş sayılacağını hüküm altına almıştır. Burada akla gelen husus ise VUK hükmüne göre zorunlu bilgi ve kayıtları eksik olan belgenin TTK açısından fatura olarak kabul edilip edilemeyeceğidir. Öncelikle belirtmek gerekir ki yukarıda TTK açısından faturanın şekline ilişkin kayıt ve bilgiler tamsa artık bunu, TTK açısından hüküm ve sonuçlarını doğuran bir fatura saymak gerekecektir. Nitekim VUK m.227/3 hükmü de sadece vergi kanunları içindir³⁷. Tıpkı VUK m.231/5'te belirtilen ve faturaya ilişkin yedi günlük düzenleme süresi öngören, bu süre içinde düzenlenmediği takdirde ise hiç düzenlenmemiş sayan hükmün TTK m.21 açısından kabul edilmesinin mümkün olmadığı hususunda olduğu gibi.

D. Faturaya Yasal Olarak Yüklenen Delil Gücü

İspat, bir yargılamada, taraflardan birinin, talebinin konusu ile alakalı hukuksal sonucu doğuran hukuk kuralı unsurlarının olayda gerçekleştiği noktasında yargılamayı yapan hâkimde kanaat uyandırmak için giriştiği inandırma faaliyetine denilmektedir³⁸.

Bir vakianın gerçekleşip gerçekleşmediği hususunun ispatına yarayan vasıtalara ise delil denilmektedir³⁹. Deliller, kesin ve takdiri deliller diye ikiye ayrılmaktadır. Senet, ilamlar ile düzenleme şeklinde noter senetleri, ticari defterler, yemin ve kesin hüküm kesin delillerdendir⁴⁰. Bu doğrultuda TTK kapsamında fatura, düzenleyen tacir açısından senet mahiyetinde olduğundan kesin delil niteliğine sahiptir⁴¹. Yani hâkimin bu delili değerlendirme konusunda takdir hakkı bulunmamaktadır.

³⁷ Ünal, İspat, s. 72.

³⁸ Hakan Pekcanitez - Oğuz Atalay - Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 643; Murat Atalı - İbrahim Ermenek, *Medeni Usul Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 243.

³⁹ Atalı-Ermenek, *Medeni Usul Hukuku*, s. 246.

⁴⁰ Baki Kuru - Ramazan Arslan - Ejder Yılmaz, *Medeni Usul Hukuku*, 22. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s. 380 vd.

⁴¹ Ünal, *Fatura*, s. 127.

Faturanın ispat aracı olma özelliği temelinde TTK m.21/2’de düzenlenen karineye dayanmaktadır. Söz konusu maddede, faturaya ilişkin aksi ispat edilebilen bir karine düzenlenmiştir. Hükme göre faturayı alanın sekiz günlük itiraz süresi bulunmaktadır ve faturayı alan kişi bu sekiz günlük süre içinde itirazda bulunmamışsa fatura içeriğini kabul etmiş sayılacaktır. Bu halde sekiz günlük süre içerisinde itirazda bulunulmuşsa artık faturanın içeriğinin doğruluğunu tanzim edenin ispat etmesi gerekecektir⁴². Nitekim faturaya süresi içinde itiraz edilmemesi durumunda artık faturayı düzenleyen tacirin faturanın doğruluğunu ispat zorunluluğu olmayıp, doğru olmadığı iddiasında bulunanın, yani faturayı alanın ispatlaması gerekecektir.

TTK m.21/2’de düzenlenen faturaya ilişkin kanuni karinenin uygulanabilmesi için birtakım şartlar bulunmaktadır. Öncelikle faturanın bir delil olarak kabul edilebilmesi ve TTK m.21/2’deki karinenin uygulanabilmesi için taraflar arasında mutlaka temel, geçerli bir akdi ilişkinin bulunması gerekmektedir⁴³. Burada öncelikle belirtmek gerekir ki fatura tek başına akdi ilişkinin ispatına elverişli değildir⁴⁴. Nitekim fatura, sözleşmenin kuruluş evresiyle değil, ifa evresiyle ilgili bir belgedir. Bundan dolayı da faturanın düzenlenip karşı tarafa gönderilmesi ve karşı tarafın bu faturanın içeriğine itiraz etmemiş olması, akdi ilişkinin mevcut olduğunu göstermeyecek ve alacak hakkı doğurmayıp karşı tarafı borç altına sokmak için yeterli olmayacaktır⁴⁵. Belirtmek gerekir ki, faturayı alan taraf akdi ilişkiyi inkâr ederse, artık faturayı gönderen taraf m.21/2’deki kari-

⁴² “davacı tarafından icra dosyasına sunulan faturaların hem davacı hem davalının ticari defterlerine geçirildiği, davalının sözkonusu faturaları ticari defterlerine geçirdikten sonra 8 gün içinde itiraz etmemekle TTK’nın 21/2. maddesi gereği fatura içeriğini kabul etmiş sayılacağı, fatura içeriğinin aksini iddia eden davalıya ispat yükümlülüğü düştüğü ve taraflar arasındaki hizmet süresinin hangi tarihleri kapsadığı hususu faturada düzenlenmediğinden hizmet süresinin talep edilenden daha az olduğu yönündeki savunmanın davalı tarafça ispat edilemediği gerekçesiyle davanın kabulüne” Yargıtay 23. Hukuk Dairesinin 13.02.2020 tarihli ve 2016/9463 E. 2020/985 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

⁴³ Ünal, İspat, s. 129.

⁴⁴ “Davalı akdi ilişkiyi inkar etmiştir. Fatura tek başına akdi ilişkisinin ispatına elverişli değildir. Bu durumda davacının davalıya motorin sattığını usulen kanıtlaması gerekir.” 19. HD., 07.04.2004, E. 2003/5758, K. 2004/4015; “Akdi ilişkisi kanıtlanamadıkça tek başına fatura düzenlenmesi ve buna yasal sürede itiraz edilmemesi akdi ilişkinin kabulüne olanak vermez.” 19. Hukuk Dairesinin 28.11.2008 tarihli ve 2008/2791 E. 2008/11670 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

⁴⁵ Yargıtay da verdiği bir kararda faturanın düzenlenmesinin ve bu faturaya itirazın bulunmamasının tek başına taraflar arasında ki sözleşmenin varlığına delil olmayacağını belirtmiştir. 15. Hukuk Dairesinin 1.2.2005 tarihli ve E. 2004/ 3644 K. 2005/398 sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

neden faydalanamaz ve akdi ilişkiyi ispat etmesi gerekir. Ancak, faturayı alan taraf, faturaya itiraz etmemesine rağmen, fatura bedelini ödemediğini, borcunun kalmadığını iddia ederse, temel borç ilişkisini ikrar etmiş olacaktır⁴⁶. Taraflar arasındaki temel sözleşme geçersiz ise, düzenlenen belge de fatura niteliğinde sayılmayacak, itiraz edilmemesi durumu da m.21/2'deki sonucun doğmasına sebep olamayacaktır⁴⁷. Doktrinde, taraflar arasında bir sözleşme olmadan, fatura adında gönderilen belgenin, fatura niteliğinde değil, olsa olsa (şartlarını taşıdığı takdirde) bir icap (öneri) niteliğinde⁴⁸ olabileceği kabul edilmektedir⁴⁹. Yine burada belirtmek gerekir ki faturada yer alıp, tarafların arasında bulunan sözleşmede düzenlenmemiş bir kaydın, m.21/2 anlamında kabul edilmiş sayılmasının mümkün olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Taraflar arasındaki sözleşme yazılı değilse ve sekiz gün içerisinde itiraz edilmemişse sözleşmenin faturayla değiştirilebileceği kabul edilirken, sözleşme yazılı olarak düzenlenmişse taraflar tek taraflı olarak sözleşmeyi değiştiremeyeceklerinden, faturaya itiraz edilmesinin sözleşme değişikliğinin kabul edildiği anlamına gelmeyeceği ileri sürülmektedir⁵⁰. Yargıtay'ın da bu görüşü benimseyen ve itiraz edilmeyen faturanın yazılı delil vasfını kazanmasıyla, taraf iradelerinin birleşmiş olduğunu ve yazılı olmayan sözleşmenin bu şekilde değiştirilebileceğini kabul ettiği kararları bulunmaktadır⁵¹. Yine Yargıtay güncel tarihli bir kararında, sözleşmede belirle-

⁴⁶ "Faturalara dayalı olarak borçlu hakkında ilamsız takip yapılmaktadır. Her ne kadar faturalar İİK'nın 68/1'inci maddesinde yazılı borç ikrarını havi belgelerden değil ise de, borçlu, taraflar arasındaki hukuki ilişkiye, fatura muhteviyatına yönelik bir itirazda bulunmamış, aksine, takip konusu fatura bedellerinin tamamının ödendiği, borcun kalmadığı itirazını ileri sürmüştür. Dolayısı ile borcu doğuran **temel ilişki borçlu tarafından kabul edilmiştir.**" 12. Hukuk Dairesinin 19.06.2008 tarihli ve E. 7980/K. 12914 sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

⁴⁷ Yargıtay'da TTK m.21/2 hükmünün ancak geçerli sözleşmelere uygulanabileceğini belirtmiştir. Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 23.5.1978 tarihli ve E. 1978/2652 K. 1978/2717 sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

⁴⁸ Yargıtay'ın da aynı yönde kararları bulunmaktadır. Yargıtay HGK'nın 12.10.2011 tarihli ve 2011/15-472 E. 2011/608 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

⁴⁹ Domaniç fatura akdin icra safhasıyla ilgili bir belge olduğundan ve mutlaka mevcut bir anlaşmaya dayanması gerektiğinden faturanın bir icap dahi olmadığı kanaatindedir. Bkz. Hayri Domaniç, "Fatura ve İspat Kuvveti", **BATIDER**, 1966, 3/4, s. 663.

⁵⁰ İsmail Doğanay, **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, 4. baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 219.

⁵¹ "TTK'nın 23/2. maddesi gereğince; faturayı alan kimsenin, aldığı tarihten itibaren sekiz gün içinde kapsamı hakkında itirazda bulunmaması sonucu fatura kapsamını kabul etmiş sayılması için, faturanın, yanlar arasındaki yazılı sözleşme şartını değiştirecek içerikli olmaması gerekir. Çünkü, yanlar arasında bir yazılı sözleşme mevcut ise taraflardan birisi tek yanlı olarak sözleşme hükümlerini değiştiremez. Ancak, taraflar arasında bir yazılı sözleşme yoksa, fa-

nen bedelden daha fazla bir bedelin faturada yer alması halinde, karşı tarafın itiraz etmeyerek bu faturaları defterlerine kaydetmesini, fatura içeriğinin kabulü olarak değerlendirmiştir⁵². Ancak faturada yer alan ancak taraflar arasındaki sözleşmede düzenlenmemiş bir kaydın, m.21/2 anlamında kabul edilmiş sayılmasının mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Söz konusu karine, akdin ifa safhasıyla ilgili bir belge olan faturanın olağan içeriği bakımından uygulanır. Sözleşmenin kuruluşu esnasında bulunmayan, ifayla alakalı konularda sözleşmeyi değiştiren ve karşı tarafın durumunu ağırlaştırıran kayıtlar kural olarak faturanın zorunlu olan içeriğinden sayılmaz. Kanaatimizce de böyle bir faturaya itiraz edilmemiş olması bu hususların kabul edilmiş olduğunu göstermez. Nitekim fatura bir sözleşme değildir, sözleşmenin ifasını gösteren bir belgedir. Faturaya itiraz edilmemesi taraflar arasındaki sözleşmede düzenlenmemiş ancak faturaya yazılmış hususun kabul edildiği anlamına gelmeyecektir. Sonuç olarak, temelde var olan sözleşme sözlü yapılmış olsa dahi, bu sözleşmede belirlenen bedelden daha fazla bir bedeli içeren faturaya itiraz edilmemesi halinde bu bedelin kabul edilip edilmediği, TBK m.6 ele alınarak somut olayın koşullarına ve dürüstlük kuralına göre belirlenmelidir. Nitekim bu halde, sözleşmede belirlenmeyen kayıtların olduğu durumlarda, faturanın icap niteliğinin ve tarafın faturaya itiraz etmemesinin zımni kabul beyanı olup olmadığının, durumun şartlarına, dürüstlük kuralına veya tarafların arasında bir teamülün⁵³ olup olmadığına göre belirlenmesi gerekmektedir. Bu halde de, susmanın kabul yerine geçmesi TTK m.21/2'den değil, TBK m.6'dan kaynaklanmaktadır.

TTK m.21/2'de düzenlenen faturaya ilişkin kanuni karinenin uygulanabilmesi için bir diğer şartta faturanın şekil şartlarına uygun düzenlenmiş olmasıdır.

tura kapsamına 8 gün içinde itiraz edilmemiş olması halinde fatura bir yazılı delil niteliği kazanmış ve karşı tarafın susması sonucu olarak da "sözlü" sözleşmenin koşulunun değiştirilmesi hususunda taraf iradeleri birleşmiş olur." 15. Hukuk Dairesinin 9.6.2008 tarihli ve 2007/3090 E. 2008/3800 K. sayılı kararı; 15. Hukuk Dairesinin 14.2.2007 tarihli ve 2006/7750 E. 2007/882 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

⁵² "Taraflar tacir olup, defterlerini usulüne uygun olarak tuttukları, ancak her iki tarafın ticari defterlerinde kapanış onayının bulunmadığı, ayrıca taraflar arasındaki sözleşmede birim fiyat olarak 6.15.-TL. kararlaştırılmışsa da davaya konu faturalar 7.33 TL. birim fiyat üzerinden düzenlenmiş ve davalı bu faturalara itiraz etmeyip kendi defterlerine işlemiştir. Bu durumda davalının davaya konu edilen faturalarda gösterilen birim fiyatı ve fatura toplamalarını benimsediğinin kabulü gerekir." Y. HGK'nın 19.09.2012 tarihli ve 2012/19-400 E. 2012/581 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

⁵³ Ticari örf de susmaya kabul anlamı vermiş olabilir. Teyit mektubuna cevap vermeme de olduğu gibi. Detaylı bilgi için: Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Ankara, 2012, s. 257.

Daha önceki bölümde konuyu açıkladığımız için detaya girmiyoruz lakin belirtmek gerekir ki, TTK hükümlerinden çıkarılabilen ve faturada bulunması alışılmış olan asgari bilgi ve kayıtların bulunması TTK m.21/2'nin uygulanması bakımından yeterli ve gereklidir⁵⁴.

TTK m.21/2'de düzenlenen faturaya ilişkin kanuni karinenin uygulanabilmesi için diğer şartlar ise faturanın gönderilmiş olması, faturaya itiraz edilmiş olması ve son olarak faturanın defterlere geçirilmiş olmasıdır. Burada tacirin, faturayı ticari defterlerine kaydetmesinden bahsetmek gerekmektedir. Nitekim TTK m.21 incelendiğinde faturanın ticari defter kayıtlarına geçirilmesi şartı görülmemektedir. Ancak fatura, tacirin ticari defterlerindeki kayıtların dayanaklarından birisini oluşturmaktadır⁵⁵. Türk Ticaret Kanunu'nun 64. maddesine göre her tacir, ticari defter tutma yükümlülüğü altındadır. Bu yüzden, ticari defterlerin usulüne uygun tutulabilmeleri için, işletmeyle ilgili faturaların defterlere kaydedilmiş olması gerekmektedir. Bu konuda Ünal, ticari defterlere geçirilmeyen faturanın ispat vasıtası olarak kullanılmayacağı görüşündedir⁵⁶. Kanaatimizce ise faturaya delil olarak dayanılabilmesi ve TTK m.21/2'deki karinenin uygulanabilmesi açısından faturanın ticari defterlere kaydedilmiş olması şart değildir. Şöyle ki, öncelikle TTK m.21/2'de böyle bir şart aranmamaktadır. Ayrıca tacir, ileri sürdüğü vakıaları ticari defterlerle ispatlayabileceği gibi diğer delilleri de ticari defterlerle birlikte kullanabilir ya da ticari defterleri kullanmaz, sadece diğer delilleri kullanabilir. Dolayısıyla, faturanın delil olarak kullanılabilmesi ve m.21/2'deki karinenin uygulanabilmesi için, faturaların mutlaka ticari defterlere kaydedilmelerinin zorunlu olmadığı kanaatindeyiz⁵⁷. Nitekim fatura, ticari defterlerden bağımsız olarak düzenlenmiş bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak faturaya ilişkin, faturanın tebliğ edilmediğinin iddiası ya da faturaya itiraz edilmesi gibi anlaşmazlıklar çıktığında ticari defterlerin incelenmesi gerekebilir⁵⁸. Ticari defterlerini usulüne uygun olarak tutmamış olan ve

⁵⁴ Ünal, İspat, s. 137-139.

⁵⁵ Ünal, İspat, s. 151.

⁵⁶ Ünal, İspat, s. 152.

⁵⁷ Ayı yönde: Fatih M. Arıcı, "Ticaret Hukuku ve Usul Hukuku Açısından Kapalı Fatura", *Hukuki Perspektif Dergisi*, 2006, S. 6, s. 200.

⁵⁸ "Faturanın içeriğine karşı yapılan itirazlarda, satıcı, iş yapan veya yüklenicinin ticari defterlerinin incelenmesi ve düzenlenen faturanın defter kayıtlarıyla uyumlu olması gerekir ise de, faturanın tebliğ edildiği hususunun sabit olduğu hallerde, o faturanın ticari defterlere kaydedilip kaydedilmediğinin araştırılmasının önemi yoktur." Yargıtay HGK'nın 12.10.2011 tarihli ve 2011/15-472 E. 2011/608 K. sayılı kararı. www.turkhukuksitesi.com, (15.11.2021).

fatura gönderen ya da fatura alan tacir, ticari defterleriyle vakianın ispatını sağlayamasa dahi, vakıyı ticari defterlerinin dayanağı belgelerle - yani fatura gibi - ispatlayabiliyorsa, ispatladığı vakianın hüküm altına alınması gerekmektedir.⁵⁹ Son olarak ticari defterlerin kesin delil olabilme şartları gerçekleştiği takdirde, faturanın ticari defterlere kaydedilmesinin etkisiyle, olağan içeriğin kesin delille ispat edilmiş olduğu kabul edilmelidir. Faturanın ticari deftere kaydedilmesinin önemi, faturanın olağan içeriğinin ne tür bir delille ispat edildiği noktasında önem taşımaktadır.

II. FATURAYA İSTİNADEN İHTİYATİ HACİZ

A. Genel Olarak

İhtiyati hacze ilişkin doktrindeki tanımlar birbirine benzer şekildedir. Para alacaklarına bağlı mevcut ya da gelecekteki bir takibin neticesinin garantiye alınması amacıyla, mahkeme kararıyla borçlunun malvarlığına el konulmasını sağlayan geçici bir hukuki koruma olarak tanımlanmıştır⁶⁰. Yine doktrinde benzer bir tanıma göre de ihtiyati haciz, alacaklının para alacağının zamanında ödenmesini güvenceye almak amacıyla, mahkeme kararı ile borçlunun malvarlığına önceden geçici olarak el konulması şeklindedir⁶¹. Tanımlardan da anlaşıldığı üzere ihtiyati haciz özel olarak para alacakları açısından öngörülmuş bir geçici hukuki korumadır. Yani bu müesseseyle alacaklı, borçlusunun borcunu zamanında ödeyeceğinden şüpheliyse, öncelikle borçlusunun mallarına ihtiyati haciz koydurup sonrasında davasını açabilecek ya da icra takibi yapabilecektir⁶². Bu husus İİK m.257 ve devamında düzenlenmiştir.

İİK'nın 257. maddesi, ihtiyati haciz kararı verilebilmesi için öngörülen koşulları düzenlemiştir. Bu maddeye istinaden ihtiyati haciz kararı verilebilmesi için gereken şartlar iki ana başlık altında incelenebilir. Bunların ilki alacaklıya ilişkin şartlardır. İhtiyati haciz kararı verilebilmesi için öncelikle istemde bulu-

⁵⁹ "Bir tacirin ticari defterlerinin usulüne uygun tutulmadığı için lehine delil olarak kabul edilemediği hallerde dahi, eğer, ileri sürülen alacağın varlığı dayanak belgelerle kanıtlanabiliyorsa, hüküm altına alınması gerekir." Yargıtay HGK'nın 2.10.2002 tarihli ve 2002/19-753 E. 2002/661 K. sayılı kararı. www.turkhukuk sitesi.com, (15.11.2021).

⁶⁰ Muhammet Özkes, *İcra ve İflâs Hukukunda İhtiyati Haciz*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1999, s. 12.

⁶¹ Talih Uyar, "Mahkemelerce Faturaya Dayalı Olarak İhtiyati Haciz Kararı Verilebilir mi?", *TBB Dergisi*, 2016, S. 122, s. 459.

⁶² Baki Kuru, *İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı*, 2. Baskı, Adalet, Ankara, 2013, s. 1033.

nan kişinin alacaklı sıfatını haiz olması gerekmektedir. Ancak alacağın alacaklısı ihtiyati haciz isteyebilir. Burada ihtiyati haciz yargılamasına bakan hâkim, alacağa ilişkin sunulan delilleri dikkate alarak ihtiyati haciz isteyen kimsenin alacaklı sıfatına sahip olduğuna kanaat getirirse, ihtiyati hacze ilişkin bu öncelikli şart gerçekleşmiş olacaktır. Bu doğrultuda fatura, tek başına taraflar arasındaki sözleşmesel ilişkiyi, doğal olarak kişinin alacaklı olup olmadığını ispatlamaya elverişli bir belge değildir. Faturayı alan tarafın bu akdi ilişkiyi inkâr etmesi durumunda, faturayı gönderen tarafın akdi ilişkiyi ispat etmesi gerekecektir. Ancak ihtiyati haciz yargılamasında hâkim, karşı tarafı -faturaya itiraz eden tarafı dinlemeden karar verebilecektir (İİK m.258). İleride detaylarıyla konu ele alınacak olup uygulamada Yargıtay, faturanın, ihtiyati haciz isteminde bulunan kimsenin alacaklı sıfatını haiz olup olmadığını belirlemede tek başına yeterli olmadığından bahisle ihtiyati haciz kararı verilemeyeceğini belirtmektedir⁶³. Alacaklıya ilişkin bir diğer şart da alacaklının borçluya yönelik icra isteminde bulunma yetkisini haiz olması gerektiğidir. Çünkü her ihtiyati haczi, devamında bir icrai haciz takip edecektir. Bu nedenle borçluya yönelik cebri icra işlemine zaten başvuramayacak alacaklının ihtiyati haciz talebinde de bulunamaması gerekir⁶⁴.

İhtiyati haciz kararının verilebilmesi için gereken şartlardan bir diğerini ise alacağa ilişkin şartlar oluşturmaktadır. Burada ilk olarak ihtiyati haczi istenen alacağın para alacağı olması şartıdır. Nitekim İİK bu hususu 257. maddesi ile açıkça hüküm altına almıştır. Bu şart, aynı zamanda uygulamada çok karıştırılan ihtiyati tedbir ile ihtiyati haciz arasındaki ayırmada önemlidir⁶⁵. Önemli olan bir para borcunun varlığı noktasındadır. Gerekli diğer şartların da taşınması kaydıyla her türlü para alacağı için ihtiyati haciz istenebilecektir. Uygulamada en çok sözleşmeden kaynaklanan para borçlarında ihtiyati haciz talep edilmektedir. Ancak sözleşme dışı sorumluluktan kaynaklanan para borçlarından dolayı da ihtiyati haciz talep edilebilecektir. Bu açıklamalardan sonra faturaya ilişkin olarak; faturanın sözleşmenin ifa evresi ile alakalı olduğuna ve para alacağına ilişkin olduğuna değinmiştik. Bu sebeple mahkemece faturaya dayalı ihtiyati haciz kararı verilebilmesi için faturalar ve ek deliller değerlendirildiğinde, alacağın

⁶³ Yargıtay açıkça salt faturanın akdi ilişkinin ispatına yeterli olmadığını belirtmiştir. 19. Hukuk Dairesinin 01.06.2011 tarihli ve 2011/5228 E. 2011/7271 K. sayılı kararı. www.turkhukuk sitesi.com, (15.11.2021).

⁶⁴ Uyar, "Mahkemelerce Faturaya Dayalı Olarak İhtiyati Haciz Kararı Verilebilir mi?", s. 462.

⁶⁵ Bakınız: "4949 sayılı Kanuna ait gerekçe"

varlığı noktasında bir kanaat edinilmiş olması gerekecektir⁶⁶. Ayrıca burada alacağın varlığı konusunda yaklaşık bir kanaatin yeterli ve gerekli olduğu da belirtilmelidir.

Burada diğer önemli bir şart da alacağın rehinle garantiye alınmamış olmasıdır. Nitekim alacaklı, alacağı rehinle güvence altına alınmış ise, kural olarak artık ihtiyati haciz talebinde bulunamaz. İİK m.257'deki "rehin" kelimesini, İİK m.23 hükmünü göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir. Buradan yola çıkarak İcra İflas Kanunu'nun 257. maddesinde geçen rehin ifadesi; taşınır rehinlerini, taşınmaz rehinlerini ve aynı kanunun 23. maddesindeki diğer hakları kapsar. Rehinele temin edilmiş alacak için zaten rehinele aynı güvenceyi sağlayacak olan ihtiyati hacze gerek kalmamaktadır. Çünkü alacaklı zaten rehinele alacağını teminat altına almış durumdadır. Ancak rehinele malın değerinin, rehinele alacağı karşılamayacağı ortadaysa ne olacağı konusunda açıklık bulunmamaktadır. Eğer alacaklının rehinele paraya çevrilmesi yolu ile takip yapıp geçici rehine açığı belgesi alması beklenirse, bu durumun ihtiyati haczin tabiatıyla bağdaşmayacağı açıktır. Bu halde İİK m.257/1'in metnindeki "*rehinele temin edilmemiş alacak*" ifadesini -İsviçre kaynak kanuna uygun şekilde- "*rehinele karşılanmamış alacak*" şeklinde anlamak gerekir⁶⁷. Böylece "alacağın, rehine aşan kısmı için" ihtiyati haciz kararı almanın önünde engel kalmayacaktır⁶⁸. Bu durumda ihtiyati haciz talebi ile başvurulduğunda mahkeme, rehinele olan malın kıymet takdirini yapmalı ve bu rehinele ihtiyati haciz talebine konu alacağı karşılamayacağı sonucuna varırsa, rehinele karşılamayacağı öngörülen alacak kısmı için ihtiyati haciz kararı vermelidir. Yargıtay'ın da aynı doğrultuda kararları bulunmaktadır⁶⁹. Bu-

⁶⁶ Yargıtay da sunulan delillere göre mahkemece alacağın varlığı ve bu alacağın muaccel olduğu hususunda bir kanaatin oluşması halinde ihtiyati haciz isteminin kabul edileceğini belirtmektedir. 19. Hukuk Dairesinin 23.01.2014 tarihli ve 2013/18723 E. 2014/1804 K. sayılı kararı. www.turkhukuk sitesi.com, (15.11.2021).

⁶⁷ (Nakleden) Adnan Deyneki - Mustafa Saldırım, *İhtiyati Haciz*, 3. Baskı, 2011, s. 26.

⁶⁸ Uyar, "Faturaya Dayalı Olarak İhtiyati Haciz Kararı Verilebilir mi?", s. 463.

⁶⁹ "Verilen ipotek kendi kefaletine de sari olan borçlu yönünden ipotek limiti olan 230.000 YTL indirilmek suretiyle ihtiyati haciz kararı verilmek gerekir." Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 10.07.2007 tarihli ve 2007/6001 E. 2007/10525 K. sayılı kararı. www.turkhukuk sitesi.com, (15.11.2021); "kredi borçlusu bulunan S.M. borcun teminatını teşkil etmek üzere taşınmazını davalı bankaya (22.500.000.000) TL limitle ipotek ettiği için ve ihtiyati hacze konu edilen alacak da bu miktarın altında bulunduğu için yani ipoteği aşan bir alacak iddiası mevcut olmadığından, İİK'nin 257'nci maddesindeki koşulların oluşmaması nedeniyle mahkemece S.M.'nin itirazının kabulüne karar verilmek gerekirken" Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 26.04.2004 tarihli ve 2004/4232 E. 2004/4129 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (15.11.2021).

rada belirtilmesi gereken; asıl borcun rehinle temin edilmiş olması durumunda dahi kefillere ilişkin şartları oluşmuşsa ihtiyati haciz kararı verilebilecektir. Ayrıca alacağın rehinle teminat altına alınmış olmasına rağmen, öncelikle rehlin paraya çevrilmesi yoluyla takip yapmak zorunluluğu olmayan durumlarda alacaklı, borçlu hakkında ihtiyati haciz yoluna başvurulabilecektir⁷⁰.

Alacağa ilişkin bir diğer şart ise alacağın muaccel olması halidir. Kural olarak, sadece vadesi gelmiş, diğer bir ifade ile muaccel olan alacaklara ilişkin ihtiyati haciz istenebilir (İİK md.257/1). Burada önemli olan alacağın muaccel olduğunu ispat etmektir⁷¹. Alacağın muaccel olduğunu alacaklı ispat etmelidir. Faturaya dayalı ihtiyati haciz söz konusu olduğunda da faturada bulunan bedelin muaccel olduğunun ispatı gerekecektir.

Vadesi gelmemiş olan alacak açısından ise kural olarak ihtiyati haciz istenmemektedir; ancak bu kuralın istisnasına kanunda yer verilmiştir. Buna göre henüz vadesi gelmemiş olan alacak için de şartların varlığı halinde ihtiyati haciz istenebilecektir. Bunun için alacaklının, alacağını vadesi geldiğinde alabilmesinin ciddi şekilde tehlikede olduğuna yahut tehlikeye düşmekte olduğuna ilişkin delil olabilecek hususları sunması gerekir; bunlar İİK m.257/2’de sayılmıştır. Borçlunun söz konusu madde kapsamındaki davranışlarının, yükümlülüklerinden kurtulmak amacıyla olduğunu ispat, alacaklıya düşmektedir⁷². Ancak bu konuda yaklaşık ispatın oluşması gerektiğinden borçlunun kötü niyetini gösterecek belirtilerin ortaya konması yeterli sayılmalıdır. İİK m.257/2’de öngörülen bu sebepler tahdidi olup genişletilemezdir.

B. İhtiyati Hacizde Yaklaşık İspat Kuralı Bağlamında Faturanın Değerlendirilmesi

İhtiyati haciz bir geçici hukuki koruma tedbiridir. Geçici hukuki koruma tedbirlerinin ortak özelliği olan yaklaşık ispat hususu ihtiyati haciz açısından da geçerlidir. Buna göre ihtiyati hacizde alacaklı hem alacağın varlığını hem de ihtiyati haciz sebeplerinin varlığını yaklaşık olarak ispatlamalıdır. İhtiyati hacizde ispat çeşitlerinden olan tam ispatın değil yaklaşık ispatın aranmasının gerektiği öğretide kabul edilmiştir⁷³. Nitekim yargı kararlarında da, mahkemede ka-

⁷⁰ Uyar, “Faturaya Dayalı Olarak İhtiyati Haciz Kararı Verilebilir mi?”, s. 464.

⁷¹ Hakan Pekcanitez vd, *İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı*, 2. Baskı, Yetkin, Ankara, 2015, s. 357.

⁷² Uyar, “Faturaya Dayalı Olarak İhtiyati Haciz Kararı Verilebilir mi?”, s. 468.

⁷³ Hakan Albayrak, “Geçici Hukukî Himaye Tedbirlerinde Yaklaşık İspat”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Mart 2009, s. 85 vd.; Pekcanitez vd., *İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı*, s. 360.

naat oluşturacak kadar delil göstermenin yeterli olduğu ve alacağın tam olarak ispatının gerekmediği, yani yaklaşık ispatın gerekli ve yeterli olduğu belirtilmektedir⁷⁴.

İhtiyati hacze karar verebilmek için ihtiyati haciz isteminde bulunan alacaklinın, alacağının varlığını yaklaşık şekilde ispat etmek zorunda olduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Bu nedenle yaklaşık ispat kavramı üzerinde durmakta yarar görmekteyiz.

Hukukumuzda yaklaşık ispat, HMK m.390 ile girmiştir. Bu hükümde kanun koyucu “yaklaşık ispat” terimini kullanmış ve bu terim hukukumuzda yer bulmuştur⁷⁵. Madde gerekçesinde ispat ölçüsü açısından yenilik olmamakla birlikte, doktrinde kabul gören yaklaşık ispat kavramının kullanıldığı; yine ispatın ölçüsü bakımından da tam kanı değil, kuvvetle muhtemel, yaklaşık bir kanının yeterli görüldüğü belirtilmiştir. Albayrak, yaklaşık ispatın tanımını ele alırken yaklaşık ispat durumunun sadece ispatın ölçüsü ile değerlendirmenin eksik olacağını belirtmiştir⁷⁶. Şöyle ki yaklaşık ispatın, maddi manada kesin hüküm olmayan usuli bazı taleplerin kabulündeki ara kararlarda, muhteva yönündense; hızlı yargılamalarda, tehlikeli hallerde ve geleceğe ilişkin öngörülerin ispatında kullanıldığına dikkat çekmiştir. Böylece yaklaşık ispatı, geçici hukuki koruma tedbirlerinde menfaatler dengesine göre ispat ölçüsünün değişiklik gösterebileceği, ispat yükünün de geçici hukuki koruma tedbirlerinde karşı tarafa savunma hakkının sağlanıp sağlanmadığına göre değişiklik göstereceği esnek bir ispat rejiminin ismidir, şeklinde tanımlamıştır⁷⁷.

Değinilmesi gereken diğer bir husus ise yaklaşık ispat söz konusu olduğunda iddia edilen olgunun, herhangi bir sınırlamaya bağlı olmadan bütün delillerle ispatının mümkün olması durumudur⁷⁸. Hâkim önüne gelen ihtiyati haciz talebinde kanaatini oluşturmak adına delilleri serbestçe değerlendirebilecektir. Nitekim burada alacağın varlığı konusunda tam ispat aranmamaktadır. Kaldı ki alacağın esası hakkında bir karar verilmemektedir. Uygulamada da kabul edil-

⁷⁴ Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 23.05.2016 tarihli ve 5718/5497 sayılı kararı; 11. Hukuk Dairesinin 30.05.2016 tarihli ve 5667/5864 sayılı kararı; 19. Hukuk Dairesinin 23.03.2015 tarihli ve 16312/4017 sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (12.11.2021).

⁷⁵ Hakan Albayrak, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat*, Yetkin, 2013, s. 59.

⁷⁶ Albayrak, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat*, s. 63.

⁷⁷ Albayrak, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat*, s. 63-64.

⁷⁸ Bu konuda detaylı bilgi ve farklı görüşler için Albayrak, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat*, s. 110 vd.

diği üzere mahkemeye kanaat vermesi açısından gerekli her türlü delilden yararlanmak mümkündür⁷⁹. Yazılı belgeye dayanmanın zorunlu olmadığı kabulü gerekir. Burada akla, esas yargılamada senetle ispat zorunluluğu olan bir durumda, ihtiyati haciz yargılamasında bu zorunluluğu aramamanın çelişki oluşturacağı gelebilecektir. Ancak ihtiyati haciz hızlı ve seri karar almanın gerekli olduğu bir yargılamadır. Bu nedenle asıl davada yapılacak olan ispat faaliyetini bu aşamaya çekmek menfaat dengesine de uygun düşmeyecektir. Bu halde alacaklının ihtiyati haciz talebi sırada elinde olmayan belge, tam ispatın arandığı esas yargılama esnasında getirilmesi gerekli bir belge olabilir yine borçlunun elinde olan bir belge olduğu ortaya çıkabilir. Kaldı ki senetle ispat zorunluluğunu hafifleten yani senetle ispat zorunluluğunun istisnası olan durumların varlığı söz konusu olabilir. Sonuç olarak denilebilir ki yaklaşık ispatın söz konusu olduğu bir yargılamada hâkim kural olarak bütün delillere başvurabilmelidir.

İhtiyati haciz düzenlemesine bakıldığında önemli olan alacağın varlığı noktasında hâkimde yaklaşık kanaatin oluşup oluşmadığıdır. Düzenlemeye bakıldığında ihtiyati haciz kararının ancak belirli belgelerle verilebileceği gibi bir hüküm de bulunmamaktadır. Uygulamada sıklıkla karşılaşılan ancak kanuni dayanağı olmayan borcun itirazsız kabulüne dair bir belgenin aranması, geçici hukuکی koruma olan ihtiyati haciz müessesesinin özü ile bağdaşmamaktadır. Nitekim alacağın esası hakkında karar verilmemektedir.

Tüm bu açıklamalardan sonra asıl sorun tacir elindeki faturaya dayalı ihtiyati haciz söz konusu olduğunda faturanın, alacağın varlığını yaklaşık olarak ispatlamaya yetip yetmeyeceği noktasında toplanmaktadır. Diğer bir deyişle fatura yaklaşık ispatın varlığı noktasında yeterli midir? Öncelikle faturanın tek taraflı düzenlenen bir belge olduğu düşünülüğünde ihtiyati haciz için faturanın kabul edilmesi kötü uygulamalara yol açabilecektir. Nitekim fatura nitelik olarak sözleşmenin ifa evresiyle alakalı bir belgedir. Dolayısıyla fatura tek başına sözleşmesel ilişkinin varlığına kanıt teşkil etmeyeceği gibi alacağın varlığına delil de olamayacaktır. Bu şekilde düşünülüğünde salt faturaya dayanılarak ihtiyati haciz kararı verilemeyeceği akla gelecektir. Lakin ihtiyati haczin amacı ve yine hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak hak arayana hakkın makul bir süre içe-

⁷⁹ Yargıtay'da vermiş olduğu kararda yazılı belgeye ya da belgeler zincirine dayanılması tercih edilse de kanaat vermek için gerekli her tür delilden yararlanmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Yargıtay 19. Hukuk Dairesinin 12.6.2008 tarihli ve 2008/4717 E. 2008/6504 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (17.01.2021).

risinde elde edilemeyecek olmasının yaratacağı sorunları ortadan kaldıracak etkili bir koruma sağlama zorunluluğu düşünüldüğünde konuyu daha esnek düşünmek gerekecektir. Zira alacaklının hakkına en etkili ve kısa yoldan kavuşması için mahkemeler ve icra daireleri çaba göstermek durumundadır⁸⁰. Nitekim geçici hukuki korumalarda bu yüzden yaklaşık ispat kuralı geçerlidir. Uygulamada yaklaşık ispat, tam ispat ölçüsüne ulaştırılmakta ve bu durum kanunun konuluş amacına aykırı olmaktadır. Öyle ki etkin hukuki koruma açısından alacaklıya sadece alacağını elde etmeye yönelik imkânlar öngörülmesi yetmeyecek, bunların etkin şekilde uygulanması da gerekecektir⁸¹. Bu nedenle mahkemeler borçluyu tamamen alacaklının insafına terk etmeden, kendine tanınmış yetkileri hukuka uygun olarak eksiksiz kullanılmalıdır. Bu hukuk devletinin ve hak arama özgürlüğünün de bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim hukukumuzda kendiliğinden hak alma yasaklanmış olup bu yüzden hakkını zorla alamayan alacaklıya en etkin şekilde hakkını elde etme imkânı sağlanmalıdır⁸².

Konuyu değerlendirirken menfaat dengesinin gözetilmesi hususuna değinmekte de yarar bulunmaktadır. İcra hukukunda alacaklının menfaati, alacağını en hızlı şekilde elde etmesinde yatmaktadır⁸³. Faturaya dayalı ihtiyati haciz kararının verilemeyeceği kabul edildiğinde, menfaat dengesi dürüst alacaklının aleyhine bozulmuş olacaktır. Hukuk düzenimizde de iyiniyet karinesi kabul edilmiştir (TMK m.3). Faturaya dayalı ihtiyati haciz isteyen alacaklının, alacağının tahsilinin tehlikede olduğu hallerde, tehdit edilen menfaatinin hukuk düzeni tarafından korunması gerekmektedir. Diğer yandan ise gerçekte var olmayan bir alacağa yönelik düzenlenmiş faturaya dayanılarak verilecek ihtiyati haciz kararında, oluşabilecek zararlar dikkate alındığında bu defa borçlunun menfaatinin korunması gerekecektir. Bu nedenle hem alacaklının hem de borçlunun menfaat dengesini sağlama adına karşımıza yine yaklaşık ispat çıkmaktadır. İspat seviyesi tarafların menfaatlerinin değerlendirilmesine yönelik bir işlev görmektedir⁸⁴. Bu nedenle yaklaşık ispat seviyesi hem alacaklının hem de borçlunun menfaatinin korunması bakımından önemlidir ancak menfaat dengesini salt ispat ölçüsüne bağlamak da hatalı olacaktır. İhtiyati haciz sebeplerinin sınırlı olması, itiraz imkânı ve en önem-

⁸⁰ Volkan Özçelik, *İcra Müdürünün Takdir Yetkisi*, Adalet, Ankara, 2014, s. 109.

⁸¹ Muhammet Özkes, *İcra Hukukunda Temel Hak ve İlkeler*, Adalet, Ankara, 2009, s. 126.

⁸² Özçelik, *İcra Müdürünün Takdir Yetkisi*, s. 108.

⁸³ Özkes, *Temel Hak ve İlkeler*, s. 37.

⁸⁴ Evrim Erişir, *Geçici Hukuki Korumanın Temelleri ve İhtiyati Tedbir Türleri*, 12 Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 210.

lisi alacaklıdan alınacak teminat menfaat dengesinin borçlu açısından korunmasını sağlamaktadır. Yine aynı amaca yönelik borçlu tarafından gösterilecek teminata mukabil haczedilen mallar açısından ihtiyatî haczin kaldırılması, borçlu tarafın menfaatlerine hizmet eden ve böylece alacaklı ve borçlu arasındaki menfaat dengesinin gözetilmesine yarayan bir düzenlemedir⁸⁵. Bundan bahisle kanun, ihtiyati haciz kararı verilirken ve uygulanırken alacaklı yararına işlettiği menfaat dengesini, kararın uygulanmasından sonra borçlu lehine işletmiştir⁸⁶.

Tüm bu durumlar düşünüldüğünde ispat seviyesinin esnek olduğu kabul edilmelidir. Nitekim faturaya ilişkin ihtiyati haciz talep edildiğinde alacağın tam ve kesin olduğunun ispat edilmesi aranmayacağından ispat seviyesi düşürülmelidir. Kaldı ki oluşacak zararlar borçlu açısından itiraz, teminat gibi yollarla bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Burada teminat düzenlemesi önemlidir. İhtiyati hacizde teminat başlıklı İcra İflas Kanunu'nun 259. maddesine göre, alacaklı, ihtiyati haciz isterken hacizde haksız olduğu ortaya çıktığı takdirde borçlunun ve üçüncü kişilerin haciz yüzünden uğrayacakları bütün zararlar için yazılı teminat vermeye mecburdur. Bu halde faturaya dayalı ihtiyati haciz kararı verilmesi halinde de ihtiyati haciz isteyen alacaklıdan teminat istenecektir. İhtiyati haciz sonrası alacaklının haksızlığı ortaya çıkarsa, örneğin faturanın gerçek bir borç ilişkisine dayanmadığı ya da faturanın zaten ödenmiş olduğu gibi, borçlunun hatta üçüncü kişilerin bu ihtiyati haciz dolayısıyla uğrayacağı tüm zararlardan alacaklı sorumlu olacaktır. Bu durum kötü niyetli ihtiyati haciz taleplerinin en başından engellenmesine hizmet etmesinin yanında haksız şekilde ihtiyati haciz kararı alınmış ve zarar doğmuş ise bu zararın tazmini güvence altına almaktadır. Bu nedenle faturaya yönelik ihtiyati haciz yargılamasında ispat seviyesi belirlenirken hâkim borçlunun menfaatini koruyan bu düzenlemeyi de göz önünde bulundurmalıdır. Bu hususlar çerçevesinde alacaklının ihtiyati haciz talebinin kabulü yahut reddi değerlendirilirken, ilk olarak alacaklının menfaatleri göz önünde bulundurulmalıdır⁸⁷.

C. İhtiyati Haciz Talebine Dayanak Olarak Fatura, Ticari Defterlere İşlenmiş Fatura ve Diğer Evraklar

Mevzuatta ticari defter tanımı bulunmamaktadır. Ancak öğretilerde, ticari işletmenin hesaplarının ve yasalarda gösterilen diğer işlemlerin kaydedildiği def-

⁸⁵ Özekes, İhtiyati Haciz, s. 24.

⁸⁶ Pınar Çiftçi, *İcra Hukukunda Menfaat Dengesi*, Adalet, Ankara, 2010, s. 350.

⁸⁷ Çiftçi, *İcra Hukukunda Menfaat Dengesi*, s. 349.

terler olarak tanımlanmıştır⁸⁸. TTK'ya göre her tacir ticari defter tutmak zorundadır (m.64/1). Konumuz açısından ticari defterlerin ispat gücü önemlidir. Nitekim fatura aynı zamanda tacirin ticari defterlerine yapmış olduğu kayıtların dayanaklarından biridir⁸⁹. Ticari defterlerin delil niteliği, temelde özel bir hüküm olan HMK m.222'ye ve bunun dışında HMK m.219'a istinaden belge olmasına dayanmaktadır. Bu kapsamda ticari defterlerin kesin delil olup olmadığı doktrinde tartışmalıdır. Yargıtay, güncel tarihli ve artık istikrar kazanmış bir kararında⁹⁰ "Ticari defterler kesin delillerdendir. Yasada delil vasfı taşıdığı takdirde aksinin yazılı veya kesin delillerle ispatı gerektiği düzenlenmiş olduğundan, yasanın ticari defterleri kesin delil olarak düzenlediği açıkça anlaşılmaktadır. Ticari defterler kesin delillerden ise de ancak HMK 222. maddedeki koşullar çerçevesinde ispat aracı olabilir" şeklinde hüküm kurmuştur⁹¹. Buradan anlaşıldığı üzere yüksek mahkeme HMK m.222 şartlarını taşımakta olan ticari defterlerin kesin delil olduğunu kabul etmektedir. Öğretide ağırlıklı olan görüş de bu yöndedir⁹². Ancak aksini düşünen yazarlar da mevcuttur⁹³.

Biz de doktrinde de ağırlıklı olarak kabul edilen görüş doğrultusunda ticari defterlerin kesin delil olduğu kanaatindeyiz. Nitekim HMK m.222/3'ün açık şekilde ticari defterlerin aksinin senet ya da başka bir kesin delille ispat edilebileceğini düzenlemesi, HMK m.222'nin şartlarını sağladığı sürece ticari defterlerin kesin delil niteliğinde olacağı şeklindeki görüşümüzü desteklemektedir. Kaldı ki kanun koyucu ticari defterleri takdiri delil olarak ele alacak olsa HMK m.222'deki sıkı şekil şartlarını koymazdı.

⁸⁸ Hayri Domaniç - Erol Ulusoy, *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*, 5. Baskı, Arıkan Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 309.

⁸⁹ Ünal, İspat, s. 151.

⁹⁰ Aynı yönde kararlar için: Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 26.9.2018 tarihli ve 2018/2696 E. 2018/3431 K. sayılı kararı; Yargıtay 15. Hukuk Dairesinin 22.5.2018 tarihli ve 2018/2343 E. 2018/2082 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (11.11.2021).

⁹¹ Yargıtay Hukuk Dairesinin 23.01.2017 tarihli ve 2016/4087 E. 2017/261 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (11.11.2021).

⁹² Mehmet Ali Aksoy, "Türk Ticaret Kanunu Bağlamında Defter Tutma Yükümlülüğü", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, 6/2, s. 163-164; Sabih Arkan, *Ticari İşletme Hukuku*, 24. Basıdan Tıpkı Basım, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü (T. İş Bankası Vakfı), Ankara, 2018, s. 395; Abdurrahim Karşlı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, 4. Baskı, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 547.

⁹³ Hakan Yıldırım, "Ticari Defterlerin Sahibi Lehine Delil Olmasında Dayanak Belgelerin İbrazı", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Doğan Soyaslan Armağanı*, 2013, 8/2, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 970; Nihat Taşdelen, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterler", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, 3/1, s. 285.

Sonuç olarak ticari defterler, tacirler arasında geçen ticari işlerden kaynaklı uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda kesin delil olacaktır. Ancak uyuşmazlığın konusu ve taraflarına ilişkin aranan şartların bulunmaması halinde ticari defterler kesin delil niteliği taşımayacaktır.

Ticari defterlerin, sahibinin lehine delil olarak kabul edilebilmesi için öncelikle ticari defterlerin noksansız tutulmuş olması, defterlerin usulüne uygun olması, açılış ve kapanış onaylarının yaptırılmış olması ve defter kayıtlarının birbirini doğrulaması zorunludur. Bu şartları sağlamayan ticari defterler, yalnızca sahibi aleyhine delil teşkil edecektir⁹⁴.

Bu kapsamda ticari defterlere işlenmiş bulunan fatura, diğer şartların varlığı halinde artık ihtiyati haciz taleplerine dayanak teşkil edebilecektir. Hâkim, bu durumda faturaya dayalı olarak ihtiyati haciz kararı verebilmelidir. Öyle ki ticari defterlerin kesin delil olabilme şartları gerçekleştiği takdirde, faturanın ticari defterlere kaydedilmesinin etkisiyle de olağan içeriğin kesin delille ispat edilmiş olduğu kabul edilmelidir.

Görüşümüzce, tacir elindeki faturaya ilişkin olarak ihtiyati haciz kararı verilebilmelidir⁹⁵. Nitekim bu doğrultuda verilecek karar kesin bir karar teşkil etmeyecek, şartların değişmesi ile dönülebilecek bir geçici karar olacaktır. Bu özelliği haiz kararda faturaya dayanılarak ihtiyati haciz kararı verilemez demek, yaklaşık ispat seviyesini tam ispat seviyesine doğru yaklaştırmak anlamına gelecektir. Bu husus da menfaat dengesinin alacaklı aleyhine bozulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yaklaşık ispatı tam ispata yaklaştıran uygulamalar kanımızca doğru değildir. Verilecek kararın zarara yol açma tehlikesi de teminat müessesesi ile bertaraf edilmiştir. Bu halde, tacir elindeki faturaya ilişkin ihtiyati haciz talebi söz konusu olduğunda hâkim, karşı tarafı dinleyerek faturaya itirazın olup ol-

⁹⁴ Alınur Dengiz, "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Ticari Defterlerin İspat Gücü", *Kadir Has Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2020, s. 98.

⁹⁵ Uygulamada Yargıtay sadece faturaya dayanılarak ihtiyati haciz kararı verilemeyeceği görüşündedir. 19. Hukuk Dairesinin 18.09.2012 tarihli ve 2012/5779 E. 2012/13069 K. sayılı kararı; 19. Hukuk Dairesinin 25.09.2012 tarihli ve 2012/9509 E. 2012/13520 K. sayılı kararı; 9. Hukuk Dairesinin 21.03.2012 tarihli ve 2012/12557 E. 2012/4600 K. sayılı kararı, Talih Uyar - Alper Uyar - Cüneyt Uyar, *İcra Hukukunda İhtiyati Haciz*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2018, s. 99.; "İhtiyati haciz isteyen vekili alacağın dayanağı olarak faturaları ibraz etmiştir. Fatura tek başına malın teslim edildiğinin kabulü için yeterli değildir. Alacağın varlığı yaklaşık ispat kuralı gereği ispatlanamamıştır. İhtiyati haciz kararından sonra gelişen olaylar ve ibraz edilen belgeler dikkate alınamaz." Yargıtay 19. Hukuk Dairesinin 08.11.2016 tarihli ve 2016/7548 E. 2016/14409 K. sayılı kararı. www.sinerjimevzuat.com.tr, (11.11.2021).

madığını, faturanın içeriğinin kabul edilmiş olup olmadığını belirlemeli ve yaklaşık olarak alacağın varlığına kanat getirmişse ihtiyati haciz kararı vermelidir. Eğer fatura ticari defterlere işlenmiş ya da sevk irsaliyesi, teslim belgesi gibi yan delillerle desteklenmiş ise artık hâkim, karşı tarafı dinlemeden de ihtiyati haciz kararı verebilmelidir⁹⁶.

SONUÇ

Fatura ticari hayatımızın vazgeçilmez bir vesikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli hukuk dallarında da uygulama alanı bulan faturaya ilişkin TTK ve VUK'ta kanuni düzenlemelere yer verilmiştir. VUK'ta fatura, kendi amacına uygun olarak vergi mükelleflerinin gelir ve giderini tespit etmeye yönelik, yani genel olarak verginin tam olarak toplanmasına hizmet edecek şekilde ele alınmışken, TTK'da tacirin ticari ilişkisinde iş ilişkilerinin yazılı hale gelmesi, ticari işlemlerde fatura verilmesi ve faturaya itiraz edilmemesinin sonucu gibi hususları düzenlenmiştir. Yani TTK, hükümleri bakımından, tacir olmayan kişileri kapsam dışı bırakmış, onlara müdahalede bulunmamıştır. VUK ise hem tacir hem de tacir olmayan kişilere yönelik fatura ile ilgili düzenlemeler getirmiştir. TTK m.21/2, tacirin gönderdiği faturayı alan kimsenin sekiz gün içerisinde itiraz etmemesi durumuna ilişkin kanuni bir karineye yer vermiştir. Bu durumda fatura alan kişi, faturaya itiraz etmemişse fatura içeriğini kabul etmiş sayılacaktır. Bu husus, faturaya önemli bir delil değeri yüklemektedir. Bu maddenin uygulanması açısından, faturayı alan tarafın tacir olmasının gerekip gerekmediği doktrinde tartışmalıdır. Kanaatimizce faturayı alan tarafın tacir olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Nitekim söz konusu maddeye bakıldığında karşı tarafın tacir olması gibi bir şart bulunmamaktadır. Kanun koyucunun isteseydi bunu açıkça düzenleyebileceği de belirtilmelidir. Güncel yargı kararları da bu doğrultudadır. Tacir olmayan kimselere, itiraz etme zorunluluğunun ağır bir yükümlülük getireceği belirtilerek hükmün uygulanması için fatura muhatabının tacir

⁹⁶ "... İbraz edilen irsaliyeli faturalar ise alacağın bir mal veya hizmet satışından doğduğu konusunda mahkemeye kanaat verilmesine elverişli olduğu, ... bu durumda mahkemeye ihtiyati haciz talebinin kabulünün gerektiğini" 19. Hukuk Dairesinin 20.05.2015 T. 2015/19940 E. 2015/7449 K., Uyar, vd., *İcra Hukukunda İhtiyati Haciz*, s. 69.; "İhtiyati haciz kararı verilebilmesi için 'alacağın varlığı hakkında kanaat edinilmesinin' yeterli görüldüğü, bunun kesin bir ispat şeklinde anlaşılamayacağı, 'alacağın yargılamayı gerektirmemesi' şeklinde bir koşulun kanunda öngörülmediği, alacaklı tarafından fatura ve sevk irsaliyesinin ibraz edildiği, bu belgelerden alacağın varlığına kanaat getirildiği gerekçesiyle ihtiyati haciz kararına yapılan itirazın reddine karar verilmesinin isabetsiz sayılmayacağını" 11. Hukuk Dairesinin 04.05.2015 tarihli ve 4336/6260 sayılı kararı, Uyar-Uyar-Uyar, *İcra Hukukunda İhtiyati Haciz*, s. 70.

olması gerektiği görüşleri bulunsa da, bu hususun kanun hükmünde bulunmaması, yine bu hususun ancak olması gereken hukuk açısından tartışılabilirliği belirtilmelidir. Karinenin hüküm ifade edebilmesi için öğretide tartışmalı olan bir şart da faturanın defterlere geçirilmiş olması gerektiğidir. Böyle bir şart kanunda düzenlenmemiştir. Bu nedenle böyle bir şartın aranmasının uygun olmadığı düşüncesindeyiz.

Tacirin elinde bulunan faturaya dayanması üzerine ihtiyati haciz kararı verilemeyeceği noktasında öncelikle belirtmek gerekir ki, ihtiyati haciz İİK m.257’de düzenlenmiş bir geçici hukuki koruma türüdür. Geçici hukuki korumalarının niteliği gereği, kural olarak asıl hak açısından maddi hukuk ilişkisi hakkında bir karar verilmemektedir. Bu nedenle yargılamada kural olarak yaklaşık ispatla yetinilir. Bu etkin hukuki korumanın bir gereği olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yine doktrinde tartışmalı olmakla beraber hâkim, ihtiyati haciz taleplerinin hızlı neticelenmesi gereken ve uzun yargılamaları gerektirmeyen talepler olmasından dolayı bu yargılamalarda delilleri serbestçe değerlendirmelidir. Asıl davadaki delillerin değerlendirme kurallarını, bu aşamada ön safhaya çekmek doğru olmayacaktır. Faturaya dayalı alacak için tacirin, ihtiyati haciz talebinde bulunduğu anda alacağının varlığı ile alacağın muaccel olduğunu kesin olarak ispat etmesi aranmamalıdır. Ancak İİK m.257’nin uygulanmasında, kanun koyucunun amacının dışına çıkıldığı görülmektedir. Faturayı tebliğ alan taraf, süresinde faturaya itiraz etmemişse artık fatura içeriği kabul edilmiş sayılacağından, tacir, faturaya dayalı olarak mahkemeden ihtiyati haciz talebinde bulunduğu anda mahkeme ihtiyati haciz kararı vermelidir. Burada hâkimin öncelikle faturaya itiraz edilip edilmediğini belirleyip, yaklaşık kanaate ulaşabilmesi açısından mümkün olduğunca karşı tarafı dinleyerek karar vermesi gerektiği görüşündeyiz. Hâkim karşı tarafı dinlemiş, kanuni süre içerisinde de herhangi bir itiraz yapılmadığını tespit etmişse artık ihtiyati haciz kararı vermelidir. Faturaya itiraz sebeplerinin detaylı olarak incelenmesi ancak açılacak davada mümkün olacaktır. Tacir elinde bulunan ve TTK m.21/2 gereği gerekli şartları taşıyarak kanuni karineden yararlanan faturaya ilişkin ihtiyati haciz kararı verilemeyeceğinin kabulü, menfaat dengesinin alacaklı tacir aleyhine bozulmasına neden olacaktır. Nitekim bu halde de teminata hükmedilerek borçlunun ileride doğabilmesi muhtemel zararlarını güvence altına alınmış olacaktır.

Son olarak ticari defterlere işlenmiş faturanın ihtiyati haciz taleplerine konu olduğu, uygulamada görülen bir durumdur. Nitekim fatura ayrıca tacirin ticari defterlerine yapmış olduğu kayıtların dayanaklarından biridir. Bu nedenle ticari defterlerin delil değeri önem göstermektedir. Ticari defterlerin kesin delil

mi yoksa takdiri delil mi olduğu öğretilerde tartışmalıdır. Kanaatimizce ticari defterler kesin delildir. Nitekim HMK m.222/3'ün açık şekilde ticari defterlerin aksinin senet ya da başka bir kesin delille ispat edilebileceğini düzenlemesi, kural olarak ticari defterlerin kesin delil niteliğinde olacağı şeklindeki görüşümü desteklemektedir. HMK m.222'deki sıkı şekil şartları da bunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda tacir, ticari defterlere işlenmiş bulunan faturaya dayanarak ihtiyati haciz talebinde bulunduğu hâkim, diğer şartların da varlığı halinde faturaya dayalı olarak ihtiyati haciz kararı verebilmelidir. Öyle ki ticari defterlerin kesin delil olabilme şartları gerçekleştiği takdirde, faturanın ticari defterlere kaydedilmesinin etkisiyle olağan içeriğın kesin delille ispat edilmiş olduğu kabul edilmelidir. Bu şekilde fatura, ticari defterlere işlenmiş ya da sevk irsaliyesi, teslim belgesi gibi yan delillerle desteklenmiş ise artık hâkim, karşı tarafı dinlemeden de ihtiyati haciz kararı verebilmelidir.

KAYNAKÇA

- AĞAR, Serkan, *Vergi Kaçakçılığı Kapsamında Defter ve Belgeleri İbraz Etmeme Suçu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016.
- AKSOY, Mehmet Ali. "Türk Ticaret Kanunu Bağlamında Defter Tutma Yükümlülüğü", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016, 6/2, ss. 135-168.
- ALBAYRAK, Hakan, "Geçici Hukukî Himaye Tedbirlerinde Yaklaşık İspat", *Terazi Hukuk Dergisi*, Mart 2009, ss. 79-98.
- ALBAYRAK, Hakan, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukunda Yaklaşık İspat*, Yetkin, 2013.
- ARKAN, Sabih, *Ticarî İşletme Hukuku*, 24. Basıdan Tıpkı Basım, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü (T. İş Bankası Vakfı), Ankara, 2018.
- ARICI, Fatih M., "Ticaret Hukuku ve Usul Hukuku Açısından Kapalı Fatura", *Hukuki Perspektif Dergisi*, 2006, S. 6, ss. 198-204.
- ATALI, Murat - ERMENEK, İbrahim, *Medeni Usul Hukuku*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019.
- BAYAR, Sevil, "Fatura ve Faturanın İspat Gücü", *Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.
- ÇİFTÇİ, Pınar, *İcra Hukukunda Menfaat Dengesi*, Adalet, Ankara, 2010.
- DEMİRKAYA, Gülfidan, "Türkiye'de E-Fatura Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2019.
- DENGİZ, Alinur, "6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Ticari Defterlerin İspat Gücü", *Kadir Has Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2020.
- DEYNEKLİ, Adnan - SALDIRIM, Mustafa, *İhtiyati Haciz*, 3. Baskı, 2011.
- DOĞANAY, İsmail, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi*, 4. baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2004.
- DOMANIÇ, Hayri, "Fatura ve İspat Kuvveti", *BATİDER*, 1996, C. 3, S. 4, ss. 661- 666.
- DOMANIÇ, Hayri - ULUSOY, Erol, *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*, 5. Baskı, Arıkan Yayınevi, İstanbul, 2007.
- DURU, Meltem, "Yargıtay Kararları Işığında Fatura", *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2020.
- ELÇİN, Ramis - GEREKAN, Bilal - USTA, Mehmet, "E-Fatura, E-Defter ve E-Arşiv Uygulamalarına Geçiş Sürecinde Yaşanan Sorunlar: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Üzerine Bir Araştırma", *Mali Çözüm Dergisi*, 2018, S. 146, ss. 13-42.
- EREN, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 14. Baskı, Ankara, 2012.

- ERİŞİR, Evrim, **Geçici Hukuki Korumanın Temelleri ve İhtiyati Tedbir Türleri**, XII Levha, İstanbul, 2013.
- KARAHAN, Sami, **Ticari İşletme Hukuku**, Mimoza Yayıncılık, 2014.
- KARSLI, Abdürrahim, **Medeni Muhakeme Hukuku**, 4. Baskı, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- KAYAR, İsmail, **Ticari İşletme Hukuku**, Seçkin, Ankara, 2015.
- KEFE, İlker - KANARIĞ, Zozan, "Türkiye'de E-Fatura Başvuru Süreci ve Kullanımı", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 2019, S. 25, ss. 165-178.
- KURU, Baki - ARSLAN, Ramazan - YILMAZ, Ejder, **Medeni Usul Hukuku**, 22. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.
- KURU, Baki, **İcra ve İflas Hukuku El Kitabı**, 2. Baskı, Adalet, Ankara, 2013.
- ÖZÇELİK, Volkan, **İcra Müdürünün Takdir Yetkisi**, Adalet, Ankara, 2014.
- ÖZÇELİK, Volkan, "Fatura İçeriğinin Kabul Edilmiş Sayılması", **TBB Dergisi**, 2018, S. 138, ss. 209-229.
- ÖZEKES, Muhammet, **İcra ve İflâs Hukukunda İhtiyati Haciz**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1999. (İhtiyati Haciz).
- ÖZEKES, Muhammet, **İcra Hukukunda Temel Hak ve İlkeler**, Adalet, Ankara, 2009. (Temel Hak ve İlkeler).
- PEKCANITEZ, Hakan - ATALAY, Oğuz - ÖZEKES, Muhammet, **Medeni Usul Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.
- PEKCANITEZ vd., **İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı**, 2. Baskı, Yetkin, Ankara, 2015.
- TAŞDELEN, Nihat, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterler", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2012, 3/1, ss. 257-297.
- TEKTÜFEKÇİ, Fatma, "E-Dönüşüm Sürecinde E-Muhasebe Uygulamaları: Türkiye Örneği", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 2017, S. 12, ss. 79-88.
- UYAR, Talih, "Mahkemelerce Faturaya Dayalı Olarak İhtiyati Haciz Kararı Verilebilir mi?", **TBB Dergisi**, 2016, S. 122, ss. 459-472.
- UYAR, Talih, "İtiraz ve İade Edilen Faturaya Dayanılarak İhtiyati Haciz Kararı Verilebilir mi?", **Terazi Hukuk Dergisi**, Ekim 2017, Cilt: 12, Sayı: 134, ss. 78-83.
- UYAR, Talih - UYAR, Alper - UYAR, Cüneyt, **İcra Hukukunda İhtiyati Haciz**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2018.
- ÜNAL, Oğuz Kürşat, **Fatura ve İspat Kuvveti**, 4. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara, 2006. (İspat).
- ÜNAL, Oğuz Kürşat, **Fatura ve Teyit Mektubu**, 5. Baskı, Bilge Yayınevi, Ankara, 2013. (Fatura).

- ÜNAL, Oğuz Kürşat, “Türk Hukukunda Fatura Kavramı ve Hukuki Mahiyeti”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Aralık 1997, 1/2, ss. 41-52. (Faturanın Mahiyeti).
- ÜREL, Gürol, **Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016.
- YILDIRIM, Hakan, “Ticari Defterlerin Sahibi Lehine Delil Olmasında Dayanak Belgelerin İbrazı”, **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Doğan Soyaslan Armağanı**, 2013, 8/2, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 969-985.
- YEŞİL, Tolga, “Elektronik Fatura Kullanımına İlişkin Bir Değerlendirme”, **Mali Kılavuz Dergisi**, 2013, S. 62, ss. 125-127.

Elektronik Kaynaklar

www.hukuki.net.

www.resmigazete.gov.tr.

www.sinerjimevzuat.com.tr.

www.turkhukuk sitesi.com.